

УДК 336.225:336

ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ КРИПТОВАЛЮТ: СВІТОВИЙ ДОСВІД

ШИНКАРЕНКО Ольга Миколаївна,

кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри обліку і оподаткування
Черкаського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: vona2022@gmail.com

РОГОВА Наталія Василівна,

кандидат економічних наук, доцент,
Черкаський навчально-науковий інститут
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: rogoivanv@ukr.net

ПАНІВНИК Іванна Андріївна,

студентка
Черкаського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: ivanna.panivnik@gmail.com

Анотація. Розглянуто поняття криптовалюти, її особливості, що лежать в основі цього процесу.

Наведено підходи міжнародного регулювання з використанням однієї з різновидів криптовалют — біткоїн у різних країнах світу і висвітлено ризики, які можуть виникнути при здійсненні операцій із криптовалютами.

Ключові слова: електронні гроші, криптовалюта, біткоїн, засіб платежу, правовий статус, цифрова економіка, оподаткування.

Постановка проблеми. Розвиток цифрової економіки у формі ринків і сфер діяльності, де здійснюється взаємодія конкретних економічних суб'єктів, вимагає розроблення нормативного регулювання і формування відповідних кадрових компетенцій. Операції з криптовалютами здійснюються в багатьох країнах світу, хоча єдиних норм до їх регулювання не встановлено. На цій основі виникає потреба проаналізувати сутність криптовалюти, місце, яке вона посідає в податковому регулюванні країн, і ризики, що можуть виникати під час криптодіяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню ролі криптовалюти та її функціо-

Аннотация. Рассмотрено понятие криптовалюты, ее особенности, лежащие в основе данного процесса. Приведены подходы международного регулирования с использованием одной из разновидностей криптовалют — биткоин в разных странах мира и освещены риски, которые могут возникнуть при осуществлении операций с криптовалютами.

Ключевые слова: электронные деньги, криптовалюта, биткоин, средство платежа, правовой статус, криптодеятельность, цифровая экономика, налогообложение.

нуванню присвятили свої праці такі науковці, як: Т. Яцик, О. Петрук, М. Славук, С. Дерев'янка, М. Куцелов та інші. Проте багато вчених досліджують криптовалюту як економічну категорію, аналізуючи їхні переваги і недоліки.

Метою статті є висвітлення поняття криптовалют, розгляд особливостей їх функціонування і забезпечення, а також дослідження нормативно-правового регулювання відносин, пов'язаних з використанням електронних грошей у різних країнах світу.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах глобалізації фінансових систем окремих країн відбувається стрімке поширення

ІТ-технологій у всіх сферах виробництва, що зумовлює створення нових фінансових інститутів, інструментів та видів взаємодії між індивідами. Звідси з'являється новий аналог традиційних валют — криптовалюта і її найпоширеніша грошова одиниця — біткоїн.

Термін «криптовалюта» уперше почали використовувати при появі платіжної системи

«Bitcoin», розробленої 2009 року японцем Сатоші Накамото, і розуміють як різновид цифрових грошей, в основі якої лежить технологія криптографії, тобто шифрування даних. Вона не має фізичної форми, а існує тільки в електронному форматі. Термін має велику різноманітність визначень і тлумачень. Найпоширеніші з них наведено в *табл. 1*.

Таблиця 1

Визначення поняття «криптовалюта»

Поняття	Джерело
Криптовалюта — це різновид цифрової валюти, основною схемою емісії якої є принцип доказу виконання роботи «Proof-of-work».	Ігорь Лубенець [3]
Криптовалюта — біткоїн, інший цифровий знак (токен), який використовується в міжнародному обороті як універсальний засіб обміну.	Декрет Президента Білорусі № 8 [1]
Криптовалютами традиційно називають електронні платіжні засоби, облік операцій з якими відбувається децентралізовано на основі заздалегідь встановлених правил (протоколу) без участі зовнішнього адміністрування.	Кузнецов В.А., Якубов А.В. [2]
Криптовалюта — цифрова або віртуальна валюта, яка використовує криптографію для забезпечення безпеки (через це її важко підробити). Визначальною рисою криптовалюти є те, що це вона не випускається жодним центральним органом, що, теоретично, надає їй імунітет від урядового втручання або маніпуляцій.	Investopedia, LLC. [16]
Криптовалюта — криптографічно захищена і децентралізована цифрова валюта, відомості про трансакції в якій вносяться і зберігаються в Blockchain.	Axon Partners, ForkLog Research [5]

Після створення «Bitcoin» з'явилася велика кількість інших електронних грошей.

Сьогодні існує більше ніж десять великих криптовалют, які використовуються по всьому світу (*табл. 2*) [11]. В їх основу закладено технології блокчейну.

Загалом, число криптовалют налічує близько 1 800 видів [13]. Основними особливостями криптовалюти, що й відрізняє їх від звичайних валют, є їхня децентралізація, що пояснюється відсутністю органу, який би регулював криптовалюту і спосіб її емісії.

Таблиця 2

Світовий рейтинг криптовалют за їхньою ринковою капіталізацією станом на 01.10.2018

№	Назва	Ринкова капіталізація	Ціна за одиницю
1	Bitcoin (BTC)	\$113,903,082,143.00	\$6578.43194083
2	Ethereum	\$23,232,135,095.00	\$226.68988567
3	Ripple	\$18,735,736,450.00	\$0.46915097
4	Bitcoin Cash	\$8,925,590,785.00	\$513.11943954
5	EOS	\$5,344,615,036.00	\$5.89753802
6	Stellar	\$4,597,172,663.00	\$0.24337477
7	Litecoin	\$3,398,408,131.00	\$57.93144994
8	Tether	\$2,691,127,665.00	\$0.99434897
9	Cardano	\$2,195,986,879.00	\$0.08469861
10	Monero	\$1,853,613,963.00	\$112.49684693

Сама ж емісія криптовалюти має назву «майнінг», що полягає у використанні потужності комп'ютерних систем для генерації унікальних наборів символів, які утворюють криптовалюту. Вона є альтернативним вираженням звичайної валюти і має свої переваги:

- 1) найбільш очевидний плюс для користувача — це анонімність відомостей про власника, прозорість усіх операцій і операції без посередництва;
- 2) комісії за здійснення операцій, пов'язаних із криптовалютою мінімальні;

3) емісія майже всіх монет обмежена, суворо встановлений їхній емісійний максимум. Не можна включити друкарський верстат і надрукувати криптоактиви, щоб розв'язати утворені економічні проблеми, процес випуску нових монет прозорий і строго регламентований; інфляція у цьому разі також неможлива;

4) прозора у принципі будь-яка транзакція мережі, інформація про всі операції відкрита будь-якому користувачеві;

5) гаманець користувача застрахований від арешту, його не можна заморозити. Доступ до особистого рахунку може бути втрачено, тільки якщо сам господар втратив дані для входу в нього;

6) валюту не можна підробити або копіювати, оскільки вся вона захищена унікальним кодом;

7) низькі ризики втрати даних через розподіл системи. На практиці це означає, що на комп'ютерному диску кожного учасника системи зберігається своя копія спільної бази транзакцій, які синхронізуються один з одним при формуванні чергового блоку транзакцій так званих контрольних сум, які часто використовуються в комп'ютерній техніці для підтвердження коректності обміну даними [4].

Одним із принципів криптовалют є відсутність забезпечення, але багато компаній декларують, що їхня криптовалюта чимось підкріплена і забезпечена (табл. 3).

Таблиця 3

Незвичайне забезпечення криптовалют

№	Криптовалюта	Країна	Забезпечення
1	Royal Mint Gold-Stablecoin	Велика Британія	Золото
2	Carat	Ізраїль	Діаманти
3	Farad	Малайзія, ОАЕ	Технологія та виробництво суперконденсатора
4	Tether	Гонконг	Долари США
5	Petro	Венесуела	Нафта
6	Tcoin	Швейцарія	Метали
7	Watercoin	США	Технології очищення води
8	Coinloan	Естонія	Позика у криптовалюті
9	Amar Hidroponia	Мексика	Урожай перцю

Джерело: [7].

Виникнення криптовалют і їхній подальший розвиток, як і оцінка перспективи їх використання, повинні розглядатися не тільки з економічної, а також і з правової позиції.

У світі немає жодного банку, який би випускав біткоїн (BTC). Емісією займаються самі користувачі системи, які створюють 1 BTC, який приходить на інтернет-гаманець. Кожен рахунок анонімний і створюється для однієї транзакції, після її проведення він знищується. Установити учасників угоди неможливо, у зв'язку з цим в урядів багатьох країн така підвищена увага до криптовалют і до їхнього податкового регулювання [8].

Правовий статус криптовалют значно відрізняється залежно від країни, і поки що в багатьох державах правові норми регулювання обігу криптовалюти не визначаються. Хоча більшість країн не визнають, що використання криптовалюти є незаконним, її статус як грошей або товару варіюється за різними нормативно-правовими наслідками. Деякі країни вважають легальними криптовалюти і дозволяють їх ви-

користання і торгівлю, інші заборонили або обмежили обіг віртуальних грошей. Крім того, різні урядові установи, відомства і суди класифікують криптовалюти також по-різному.

Міністерство фінансів США зазначає, що віртуальна валюта є засобом обігу, застосовуваним у деяких співтовариствах за аналогією з реальною валютою. При цьому віртуальна валюта не має всієї сукупності ознак, притаманних реальній валюті. Віртуальна валюта не є законним платіжним засобом у жодній юрисдикції. Конвертована віртуальна валюта або замінює реальну валюту, або має еквівалентну реальній валюті вартість [12].

Наприклад, у Великій Британії криптовалюти не регулювалися до 2014 року, класифікувалися Королівською податково-митною службою як «одноцільові ваучери», угоди з якими обкладалися ПДВ (від 10 до 20 % залежно від ставки Flat VAT). Це викликало негативну оцінку експертів, припускаючи, що такий підхід з боку регулятивних органів до інновацій був стримувальним фактором розвитку біткоїн-індустрії у Великій

Британії [2]. Але 2014 року Управління за фінансового регулювання і контролю Великобританії підтвердило, що біткоїн — це не валюта, не гроші, тому не може регулюватися фінансовим законодавством Великобританії. Таким чином, цифрова валюта у Великобританії вважається унікальною комбінацією цифр, отриманих у результаті складних математичних розрахунків та алгоритмів [5].

На цьому етапі жоден із регуляторів (органів) Європейського Союзу не ухвалив будь-яких спеціальних правил регулювання криптовалютної діяльності. Разом з тим 2016 року Європейська комісія запропонувала встановити додаткове регулювання для криптовалютних бірж і компаній, що надають криптовалютні гарантії користувачам. Зокрема, пропонується забезпечити обов'язкову реєстрацію або ліцензування діяльності бірж, які здійснюють обмін криптовалюти на фіатні гроші і — навпаки, і компаній, що надають криптовалютні гарантії користувачам [5].

У листопаді 2015 року Європейський суд (European Court of Justice) виніс рішення, згідно з яким біткоїн потрібно вважати саме валютою (засобом платежу), а не товаром, хоча б щодо оподаткування. Таким чином, операції з купівлі та продажу біткоїна за традиційні фіатні валюти не повинні обкладатися податком на додану вартість. Порядок оподаткування криптовалюти і операцій з нею іншими податками регулюється національним законодавством залежно від природи криптовалютної операції. При цьому зазвичай цифрова валюта в цілях оподаткування розглядається як нематеріальний актив або товар, а не як валюта чи гроші [17].

Можлива заборона криптовалют у Російській Федерації активно обговорювалася впродовж останніх трьох років. До сьогодні відповідне правове регулювання не вироблено, а наявні заяви регуляторів мають інформаційний характер. Досить прогресивним можна вважати лист Федеральної податкової служби Російської Федерації. У ньому регулятор зазначив, що чинне законодавство не забороняє здійснення операцій з використанням криптовалют. Податкове законодавство Російської Федерації не передбачає спеціальних правил оподаткування операцій із криптовалютами. Крім того, оскільки правовий статус криптовалют російським законодавством не визначений (цифрова валюта не розглядається як валюта або цінні папери), криптовалюта не підлягає звичайному перерахунку через зміни курсу обміну, а правила опо-

даткування цінних паперів до операцій з нею не застосовуються. Спірним також є питання з оподаткуванням криптовалют податком на додану вартість, оскільки на законодавчому рівні цифрові гроші не визначені як товар [5].

Підхід правового регулювання криптовалютних відносин у Китаї ще не створений. Водночас криптовалюта розглядається регулятором як товар, а криптовалютні біржі та інші веб-сайти, пов'язані з цифровою валютою, мають бути зареєстровані в Телекомунікаційному бюро [5].

Чинне законодавство Китаю не містить будь-яких спеціальних правил оподаткування цифрової валюти та операцій із нею. Водночас криптовалюта визначена як віртуальний товар, а не валюта. Таким чином, продаж цифрових грошей може обкладатися податком на додану вартість, а дохід і прибуток у криптовалюті підлягають обкладенню податком на прибуток, податком на дохід фізичних осіб і податком на приріст капіталу [10].

В Японії в даний час немає спеціального законодавства, що регулює обіг криптовалют, на відміну від законодавства, що встановлює вимоги до випуску і здійснення операцій з електронними грошима [18].

Банк Японії 2015 року випустив доповідь, що містить огляд технології Blockchain і цифрової валюти біткоїн. У доповіді наголошується на тому, що «цифрова валюта» є вельми неоднороззначний інструмент, при цьому проводяться відмінності між «Bitcoin» та іншими цифровими технологіями, розробленими такими компаніями, як, наприклад, «Suica».

Дослідники зазначили, що цифрова валюта може бути ефективним засобом оплати для споживача (без потреби відкриття банківського рахунку), оскільки сам процес оплати здійснюється швидше, зручніше і дешевше. З цієї причини експерти Банку Японії розглядатимуть концепцію цифрової валюти як варіант інструменту оплати в майбутньому, зазначаючи при цьому і недоліки такої технології: відсутність механізмів захисту прав споживачів і висока ймовірність використання криптовалюти для злочинних цілей; анонімний характер технології створює проблеми для контролю за законністю трансакцій.

Щодо оподаткування операцій із біткоїнами, Японія слідує закордонному прикладу Сінгапуру (що видало керівництво з питання оподаткування операцій із «Bitcoin») і визнає оподаткування місцевим аналогом [2].

Австралія прагне забезпечити сприятливі умови для розвитку технологічних компаній. Уряд Австралії не виключає можливості використання технології Blockchain у різних сферах державного управління (наприклад, в управлінні наземним транспортом). Активно розвиваються і недержавні проекти, пов'язані з цифровими грошима і децентралізованими технологіями [5]. Дискусія щодо правового статусу криптовалюти в Австралії розпочалася ще 2013 року, коли Резервний банк Австралії (Reserve Bank of Australia) визначив біткоїн як альтернативу валютам різних країн і платіжної системи [15]. Наприкінці 2013 року, кажучи про біткоїн, президент Резервного банку Гленн Стівенс заявив, що в Австралії можна зберігати американські долари, євро або будь-яку іншу валюту абсолютно вільно, зазначивши, що немає ніякої норми права, яка забороняє людям розплачуватися в магазині іншою валютою, якщо вони цього хочуть [14]. У березні 2014 року Податкова служба Австралії направила лист провідним криптовалютним підприємцям, відповідно до якого дохід і прибуток, отримані від операцій із цифровою валютою, оподатковуються: податком на дохід фізичних осіб і податком на прибуток [9].

У Білорусі з 2018 року набирає чинності Декрет Президента Білорусі від 21.12.2017 № 8 «Про розвиток цифрової економіки». Білоруське законодавство дає визначення понять «криптовалюта» і «майнинг». Криптовалюта визначається як цифровий знак, який використовується в міжнародному обороті як універсальний засіб обміну. Цифровий знак згідно з Декретом — це запис у реєстрі блоків транзакцій, іншої розподіленої інформаційної системи, яка засвідчує наявність у власника цифрового знака прав на об'єкти цивільних прав і (або) є криптовалюта. Майнинг звільняється від сплати податків до 1 січня 2023 року відповідно до Декрету № 8. Так, фізичні особи мають право володіти токенами і з урахуванням особливостей, установлених Декретом, дозволяється здійснювати такі операції: майнинг, зберігання токенів у віртуальних гаманцях, обмін токенів на інші маркери, їх придбання, відчуження за білоруські рублі, іноземну валюту, електронні гроші, а також дарувати і заповідати токени. Діяльність, що пов'язана з майнингом, придбання, відчуження токенів, яка здійснюється фізичними особами самостійно без залучення інших фізичних осіб трудовим і (або) цивільно-правовими договорами, не є підприємницькою діяльністю [1].

Хоч біткоїн і заснований на новій криптографічній технології розподіленого зберігання даних, існують окремі нюанси, які до кінця ще не відпрацьовані. Попри те, що система, безумовно, уже довела свою ефективність і переваги перед традиційними технологіями зберігання даних, саме особливості цієї системи можуть нести ризики для її користувачів. До основних ризиків, пов'язаних з операціями купівлі, продажу, обміну та конвертації криптовалюти, можна віднести такі:

- можливість втрати коштів через крадіжку, наприклад у результаті кібератак на платформі обміну криптовалюти;
- відсутність гарантій щодо повернення інвестованих коштів у криптовалюти;
- можливість шахрайства;
- складність використання звичайних методів оцінювання ринкової вартості активів у криптовалютах;
- значні цінові коливання криптовалют і суміжні з ним ризики – спекулятивність і неврегульованість рівнів комісійних винагород за здійснення операції у криптовалютах [6].

Тому хоча в багатьох країнах операції з криптовалютами набувають легалізації та узаконюються відповідними правовими актами, юридичні та фізичні особи повинні врахувати всі переваги і недоліки, перш ніж здійснювати криптодіяльність.

Висновки. На сьогоднішньому етапі розвитку нормативного забезпечення можна зазначити, що в жодних юрисдикціях немає єдиних стандартів регулювання криптовалют і кожен центральний банк та уповноважений орган керується власними підходами: від формального дозволу або застосування загальних принципів регулювання у сфері платежів до повної заборони такої діяльності. Якщо розглянути, які можуть бути наслідки в умовах формального дозволу здійснювати діяльність із цифровими валютами, то центральним банкам, які дотримуються такого підходу, слід звернути увагу, що є ризик шахрайств, хакерських атак і махінацій. Розв'язанням цих проблем могло б стати ліцензування діяльності, що пов'язана з віртуальними валютами.

Здійснення повної заборони на зазначену діяльність може призвести до згортання інноваційних проектів у цій сфері і перенесення їх у прозорішу регулятивну юрисдикцію. Також залишається відкритим питання, пов'язане з регулятивною тематикою, про потребу оподаткування

операцій із віртуальними валютами і, відповідно, визнання операцій із біткоїнами подібними до банківських операцій, які проводяться з використанням електронного засобу платежу.

Список використаних джерел

1. Декрет Республики Беларусь от 21.12.2017 № 8 «О развитии цифровой экономики [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://president.gov.by/ru/official_documents_ru/view/dekret-8-ot-21-dekabrja-2017-g-17716.
2. Кузнецов В. А. Про підходи в міжнародному регулюванні криптовалют (BITCOIN) в окремих іноземних юрисдикціях / В. А. Кузнецов, А. В. Якубов // Гроші та кредит. — 2016. — № 3.
3. Лубенець І. Огляд цифрових криптовалют [Електронний ресурс] / І. Лубенець // Prostobank.ua. — 2014. — 21 січня. — Режим доступу : http://www.prostobank.ua/internet_banking/stati/obzor_tsifrovyh_kriptoalyut.
4. Плюси та мінуси криптовалют [Електронний ресурс] // Bit Expert. — 2017. — 7 грудня. — Режим доступу : <https://bitexpert.io/wiki/plyusy-i-minusy-kriptoalyuty>.
5. Правовое регулирование криптовалютного бизнеса [Электронный ресурс]. // Fork Log, Ахон. — 2017. — Февраль. — Режим доступа : <http://axon.partners/wp-content/uploads/2017/02/Global-Issues-of-Bitcoin-Businesses-Regulation.pdf>.
6. Спільна заява фінансових регуляторів щодо статусу криптовалют в Україні [Електронний ресурс] / Національний банк України. — 2017. — 30 листопада. — Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=59735329.
7. Урожай перца и нефти: опубликовано ТОП-10 необычных «подкреплений» для криптовалюты [Электронный ресурс] // UAZMI. — Режим доступа : <https://uazmi.net/news/post/e26BYWLgfWByieDeeP5XhG>.
8. Шрайбер Е. А. Податкове регулювання криптовалюти / Е. А. Шрайбер, А. В. Варнавський // Аллея науки. — 2017. — № 10.
9. Australian Tax Office Explains Bitcoin, Intends to Tax it [Electronic resource] // Coindesk. — 2014. — March 14. — Available at : <https://www.coindesk.com/australian-tax-office-explains-bitcoin-tax>.
10. Buterin V. China Releases First Regulatory Report on Bitcoin Businesses [Electronic resource] / V. Buterin // Bitcoin Magazine. — 2013. — December 5. — Available at : <https://bitcoinmagazine.com/articles/china-releases-first-regulatory-report-on-bitcoin-businesses-1386283989>.
11. Coin Dance: Bitcoin Statistics [Electronic resource]. — Available at : <https://coin.dance/stats>.
12. Department of the Treasury Financial Crimes Enforcement Network : Guidance FIN-2013-G001 [Electronic resource]. — 2013. — March 18. — Available at : <https://www.fincen.gov/sites/default/files/shared/FIN-2013-G001.pdf>.
13. Financial Times [Electronic resource]. — Available at : <https://www.ft.com/content/29dcb760-5787-11e8/b8b2-d6ceb45fa9d0>.
14. Glenn Stevens says Bitcoins show promise, but so did tulips [Electronic resource] // The Australian Financial Review. — 2013. — December 13. — Available at : <https://www.afr.com/news/economy/monetary-policy/glenn-stevens-says-bitcoins-show-promise-but-so-did-tulips-20131212-iygau>.
15. Information Paper for the Payments System Board [Electronic resource] / Reserve Bank of Australia. — 2013. — May. — Available at : <https://www.rba.gov.au/information/foi/disclosure-log/pdf/131419.pdf>.
16. Cryptocurrency [Electronic resource] // Investopedia, LLC. — Available at : <http://www.investopedia.com/terms/c/cryptocurrency.asp>.
17. Judgement of the court in case C-264/14 [Electronic resource] // European Court of Justice. — 2015. — October 22. — Available at : <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=170305&pageIndex=0&doclang=en&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=604646>.
18. Regulation of Bitcoin in Selected Jurisdictions [Electronic resource] / The Law Library of Congress, Global Legal Research Center. — 2014. — January. — Available at : <http://www.loc.gov/law/help/bitcoin-survey/#japan>.